

Vogels in het Beatrixpark

Frank Warendorf

Het Beatrixpark, gelegen in stadsdeel Zuideramstel, is aangelegd in de jaren 1936-1937. Het park lag toen nog aan de rand van de stad. Ten noorden lag (en ligt) een ruim opgezette woonbuurt, de buurt rondom het Vossius Gymnasium. Ten westen lag een braakliggend gebied, het Zandland genaamd, dat in de jaren vijftig is bebouwd. Ten zuiden van het park bevond zich de Zuidelijke Wandelweg, een weg met hoge populieren waarlangs volkstuintjes en enkele tennisbanen lagen. Tegenwoordig is de oostgrens van het park de Boerenwetering. Tot 1961 lag een deel van het park ook aan de overkant van dit water. Door de komst van de RAI is dit gebied verdwenen. In 1990 heeft de RAI nog een deel van het park aan de oostkant geannexeerd.

KAART: ULCO GLIMMERVEEN

Beatrixpark, plattegrond

Het oude noordelijke deel van het park is aangelegd in de Engelse of romantische landschapsstijl. De ontwerpers van deze stijl trachtten het in hun ogen ideale landschap na te bootsen: een vriendelijk, licht golvend landschap, met slingerende waterpartijen, dichte bosschages en open velden. De bezoeker werd zo in de waan gelaten zich in de vrije, ongerepte natuur te bevinden. In het ontwerp van het Beatrixpark was echter ook gedacht aan mogelijkheden voor recreatie, zoals zonnebaden, sport en spel. Het oude zuidelijke deel van het park is meer open en overzichtelijk aangelegd. In 1972 was een groot deel van het Beatrixpark onderdeel van de Floriade. Uit deze tijd stamt de Artsenijhof, een tuin met geneeskrachtige kruiden. Ter compensatie van het door de RAI in 1990 geannexeerde stuk park is in 1994 een braakliggend gebied aan het park toegevoegd: de natte vallei. Dit gebied werd ook ingericht volgens de Engelse landschapsstijl. Het water wordt hier met een elektrische pomp ondergronds omhoog gevoerd naar de uitzichtheuvel bij de Beethovenstraat en vandaar weer vrijgelaten, waardoor een stromend beekdal is gecreëerd.

De natte vallei bevindt zich in de Zuidas, een zogenaamd grootstedelijk gebied waarover de centrale stad zeggenschap heeft. Momenteel bestaan er plannen om het westelijke deel van de natte vallei te

Artsenijhof

bebouwen met kantoren. Aangezien het hart van het Zuidasgebied niet goed is aangesloten op de ringweg A10, wordt er ook over nagedacht een afslag van de A10 naar de Beethovenstraat aan te leggen. Deze afslag zou dan door de natte vallei moeten lopen. Het park wordt beschermd door de Vereniging Vrienden van het Beatrixpark, een vereniging met meer dan 1150 leden. Voor het oude deel van het park heeft de vereniging op 12 juli 2004 de monumentenstatus aangevraagd.

Hoewel de omgeving langzaam maar zeker wordt volgebouwd en de aan het park grenzende ringweg A10 steeds drukker wordt, is het park voor de vogelliefhebber zeker interessant. De waterkwaliteit van de vijvers en singels is goed. Hoewel het wateroppervlak niet erg groot is, worden er toch veel waterplanten- en visetende vogels aangetroffen. De vele populieren en wilgen, aangeplant na de oorlog, zijn tot volle wasdom gekomen en bieden ruimschoots beschutting en nestgelegenheid. Helaas zullen in de komende jaren veel van deze bomen verdwijnen, aangezien zij aan het eind van hun levenscyclus zijn. In het park zijn her en der dichte bosjes waar veel kleine zangvogels vertoeven. Vooral in het voorjaar is het er dan ook een drukte van belang.

Dit is niet altijd zo geweest. Uit de broedvogelinventarisaties van na de oorlog blijkt dat het park in de beginperiode bijzonder weinig zangvogels telde.

De eerste inventarisatie van de vogels in het park dateert uit 1946. Leden van de afdeling Amsterdam van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging inventariseerden in dat jaar de Amsterdamse parken en enkele begraafplaatsen. De beplanting in het Beatrixpark bestond zo vlak na de oorlog vooral uit lage struiken en opschietend loof. Bomen en struiken waren in 1944 voor het grootste deel gerooid; ze stonden in het schootsveld van de Duitsers. Hierdoor verdween de Nachtegaal, die broedde in de windsingel aan de zuidkant van het park. Enkele hoge populieren aan de Zuidelijke Wandelweg waren gespaard gebleven en in 1945 en in 1946 was hier een eksternest. Deze Eksters zochten hun voedsel op het bouwland van de grote speelweide. Veel van de vogels die in het park werden waargenomen, hadden hun nesten in de tuinen van de villa's aan de overkant van het park in de Diepenbrockstraat en het Zuideramstelkanaal cq. Bernard Zweerskade.

Bij de eerste inventarisatie werden vooral vogels aangetroffen die van jonge aanplant houden, bijvoor-

beeld de Tuinfluiter (4 territoria) en de Spotvogel (6 territoria). Voor de watervogels was het park waarschijnlijk nog te kaal en bovendien waren er in die tijd minder soorten watervogels in de stad: Meerkoet en Fuut hebben de stad pas in de jaren zeventig ontdekt. Er broedde in 1946 dan ook geen enkele Meerkoet of Fuut in het park en het is onzeker of Waterhoen en Wilde Eend broedvogels waren. Vandaag de dag zijn Meerkoeten, Waterhoenders en Wilde Eenden in het park veel voorkomende broedvogels. In 1977 is ook de Fuut in het park gaan broeden. Verschillende paartjes zijn nu het gehele jaar door aanwezig.

Langs de in 1961 aangelegde ringspoorbaan, die toen nog niet aan het park grensde, broedden behalve de Kleine Karekiet en Bosrietzanger ook Patrijzen, Fazanten en in 1976 zelfs Oeverzwaluwen in 15 hollen. De laatste drie soorten verdwenen na de aanleg van de A10 op de ringspoorbaan. In de jaren zestig waren de bomen in het park al flink gegroeid. In 1963 werd zelfs een broedgeval van de Ransuil geconstateerd. Kool- en Pimpelmees moesten bij gebrek aan boomholtes en nestkasten nog steeds uitwijken naar de villatuinen in de omgeving.

Het is niet zeker wanneer de Halsbandparkiet voor het eerst in het park is gezien. Mike Hirschler, de zoon van de in de literatuuropgave genoemde dr. P. Hirschler, herinnert zich uit zijn jeugd een waarneming van drie exemplaren, waarschijnlijk in 1970 of nog eerder (pers. med.). Volgens Schoevaart was de eerste waarneming in 1976. In het Vondelpark vond het jaar daarop het eerste zekere broedgeval plaats. De felgroene vogels bevolken het park nu in grote aantallen en broeden in de nestholtes die door de Grote Bonte Specht worden uitgehakt, meestal in een wilg of populier. De Grote Bonte Specht is ook een vaste broedvogel van het park. Deze specht hakt ieder jaar een nieuw hol.

In 1977 werd speciaal voor de Bosuil een nestkast opgehangen. De Bosuilen toonden belangstelling: er werden in 1977 twee eieren gelegd, die echter door onbekende oorzaak niet uitkwamen. De kast werd daarna door de Holenduif in bezit genomen. De Bosuil wordt af en toe nog wel in het park gezien en gehoord, maar broedt er waarschijnlijk niet.

In 2002 werd door de Vereniging Vrienden van het Beatrixpark een grote houten nestkast in het park geplaatst. Twee jaar later werd de kast in bezit genomen door Holenduiven, die er met succes hebben gebroed. Deze soort broedt overigens al vele jaren in het park in boomholtes.

*Van links naar rechts:
Knobbelzwaan met jongen, jong
Waterhoen, broedende Meerkoet;
Beatrixpark*

FOTO'S: FRANK WARENDORF

In tegenstelling tot bijvoorbeeld het Amstelpark hangen er in het Beatrixpark nog steeds weinig nestkasten voor mezen. Hierdoor broeden de meeste mezen in het park in boomholtes en in de holle buizen van de prieeltjes in de Artsenijhof. Een mees die niet afhankelijk is van boomholtes en nestkasten is de Staartmees. Van deze soort is het buidelvormige nest ook in het park te vinden.

Tot eind jaren zeventig werden er in het park altijd enkele Ransuilen aangetroffen. Deze prachtige vogels hielden zich overdag op in het grove dennenbosje in het midden van het park, waar zij zich na de jacht verzamelden. Doordat de Ransuil gespecialiseerd is in het vangen van veldmuizen en de jachtgebieden door de oprukkende bebouwing steeds verder weg kwamen te liggen, is de vogel helaas uit het park verdwenen. In het grove dennenbosje broedt nu sinds enkele jaren een sperwerpaartje. In 2004 vlogen op 26 juni vier jongen uit. De Sperwer jaagt vooral op kleine vogels als mussen en Spreeuwen. Spreeuwen afkomstig uit de omliggende woonbuurten vormen een belangrijk bestanddeel van het menu.

Een bijzonderheid wat betreft de vogels in het park is zeker ook de kolonie Blauwe Reigers. Deze kolonie, in de jaren tachtig ontstaan in het grove dennenbos bij de Beethovenvijver, heeft zich de laatste jaren aanzienlijk uitgebreid. De reigers werden jarenlang bij de eendenvijver door een reigerliefhebber met visafval gevoerd, hetgeen door veel parkbezoekers met lede ogen werd aangezien. De reigers bouwden al spoedig hun nesten bij de eendenvijver en menig jong eendje en meerkoetje is in die tijd in een reigermaag verdwenen. Vriendelijke verzoeken om het voeren te staken hielpen niet. De reigerliefhebber is in 2003 overleden, waarna de omvang van de reigerpopulatie direct afnam.

In 2003 ontdekte een paartje Nijlganzen het park. Net als de Halsbandparkiet is de Nijlgans geen inheemse soort. Eind jaren zestig vonden de eerste broedgevallen in Nederland plaats. De vogels houden zich meestal op in de eendenvijver, waar ook de jongen worden grootgebracht. De ouders vliegen regelmatig over het hekje om te grazen in de bloemenweide naast de vijver.

De struiken en bomen in de natte vallei worden vooral bevolkt door Zwartkop, Fitis en Roodborst, die het lawaai van de A10 door hun zang enigszins doen verzachten. In 2004 herbergde de vijver in de natte vallei een nest van de Knobbelzwaan. Er werden zes jongen grootgebracht, waarvan er twee zijn verdwenen. In de winter vertoeven hier veel Krakeenden. In 2004 overzomerde een paartje Krakeenden in

Tabel 1. Broedvogels Beatrixpark 1946-1984

jaar	1946	1962-1963	1963-1964	1967	1972-1978	1984
waarnemer	D. de Jonge	mej. mr. J.H.U. van Drooge	mej. mr. J.H.U. van Drooge	dr. P. Hirschler	S. Schoevaart	J.J. Bakhuizen
soort						
Fuut	-	-	-	-	1977	4
Blauwe Reiger	-	-	-	-	-	1983 (1)
Knobbelzwaan	-	1962 tam	-	-	-	-
Wilde Eend	-	+	1	+	+	11
Meerkoet	-	+	1	-	+	5
Waterhoen	n.o.	+	n.g.	+	+	13?
Houtduif	-	+	n.g.	+	+	95
Holenduif	-	-	-	-	1977-1978	2
Turkse Tortel	-	-	-	-	-	5
Halsbandparkiet	-	-	-	-	?	1
Ransuil	-	1963	-	-	-	-
Grote Bonte Specht	-	-	-	-	-	2
Oeverwaluw	-	-	-	-	1976 ringsp.	-
Winterkoning	Wandelweg	+	2	+	5 à 8	27
Roodborst	-	n.o.	n.o.	n.o.	4	17
Heggenmus	-	+	2	+	5 à 7	15
Merel	3	+	n.g.	+	12	93
Zanglijster	4	+	n.g.	+	5	12
Kleine Karekiet	-	-	-	-	1973-1974 ringsp.	-
Bosnietzanger	-	-	-	-	1973-1974 ringsp.	1
Tijftjaf	?	+	3	+	5	12
Fitis	6	?	1	+	6	7
Nachtegaal	-	-	-	-	-	2
Spotvogel	6	+	2	+	1972	-
Grasmus	n.o.	-	-	-	-	1
Zwartkop	-	-	-	-	1974-1976	11
Braamsluiper	1	+	2	+	+	1
Tuinfluit	4	?	1	-	1974	11
Grauwe Vliegenvanger	1	+	1	+	+	-
Staartmees	-	-	-	-	1978	1
Matkop	-	-	-	-	-	1
Koolmees	-	n.o.	n.o.	? n.o.	? n.o.	30
Pimpelmees	-	n.o.	n.o.	n.o.	? n.o.	12
Boomkruiper	-	-	-	-	1978	1
Vlaamse Gaai	-	-	-	-	1977	1
Ekster	Wandelweg	+	?	?	+	15 à 25
Zwarte Kraai	-	+	1	+	1 à 2	2
Spreeuw	-	n.o.	-	n.o.	+	n.o.
Huisemus	-	n.o.	-	n.o.	n.o.	n.o.
Vink	-	+	1	n.o.	1976, 1978	1
Kneu	4 à 5	?	n.g.	-	1976-1977	-
Groenling	4	+	n.g.	+	1 à 3	21

n.o. = naaste omgeving
+ = aangetroffen als broedvogel

n.g. = niet geteld
rings. = ringspoorbaan

het park. Waarschijnlijk was er een nest bij de Beethovenvijver dat verstoord werd; er werden geen jongen gezien. Andere opvallende vogelsoorten die af en toe in het park worden gezien, zijn Aalscholver, IJsvogel, Houtsnip en Boomvalk.

Tabel 1 geeft een overzicht van de broedvogelinventarisaties uit de periode 1946-1984. Opvallend is de sterke stijging van het aantal broedende zangvogels. Dit kan te maken hebben met een verbeterde inventarisatiemethodiek, maar ook met de gedrevenheid van de inventariseerder. Uit de toelichting van Steven Schoevaart bij zijn inventarisatie van 1972-1978 blijkt dat het niet zijn bedoeling was een perfecte avifaunistische lijst te leveren. Wel wilde hij aantonen dat een betrekkelijk klein en door mensen druk bezocht en regelmatig onderhouden gebied opvallend soortenrijk kan zijn. Jan-Joost Bakhuizen, de inventariseerder van 1984, werd gedreven door zijn verwondering over de in 1983 door hem geconstateerde hoge dichtheid van Merel en Houtduif. Ook speelde voor hem mee dat er lang geen volledige broedvogelinventarisatie in het park was uitgevoerd.

Dit laatste speelt nu weer: de inventarisatie van 1984 was de laatste. Weliswaar heeft het toenmalige bureau Stadsecologie van de gemeente in 1995 twee studies gedaan naar de natuurwaarde van het park, maar daarbij heeft het bureau zich gebaseerd op de beschikbare flora- en faunagegevens, aangevuld met enkele waarnemingen van een veldmedewerker. Dat zal de reden zijn geweest dat de Blauwe Reiger in de rapporten van 1995 niet als broedvogel is opgenomen. Deze soort, die in de tweede helft van de jaren tachtig vaste broedvogel is geworden, werd in de inventarisatie van Bakhuizen (1984) immers niet als broedvogel vermeld (alleen in 1983 één broedgeval). Mede gelet op het feit dat nog steeds delen van het park dreigen te worden opgeofferd voor bebouwing lijkt een nieuwe, volledige broedvogelinventarisatie van groot belang.

Frank Warendorf, Henriëtte Bosmansstraat 53,
1077 XG Amsterdam, 020-6625018, warendorf1@zonnet.nl

Literatuur

- P.W. Brander, Broedvogelinventarisatie van enkele andere Amsterdamse parken en een paar begraafplaatsen 1946. Mededelingen van het Centraal Instituut voor Floristisch en Faunistisch Onderzoek in Groot-Amsterdam NNV, maart 1948.¹
- Mej. mr. J.H.U. van Drooge, Inventarisatie Beatrixpark 1962-1963. Mededelingenblad KNNV Vogelwerkgroep Amsterdam, 1963, nr. 4.
- Mej. mr. J.H.U. van Drooge, Inventarisatie Beatrixpark oktober 1963 t/m september 1964. Mededelingenblad KNNV Vogelwerkgroep Amsterdam, 1964, nr. 4.
- Dr. P. Hirschler, Inventarisatie Beatrixpark mei t/m december 1967. Mededelingenblad KNNV Vogelwerkgroep Amsterdam, 1968, nr. 3/4.
- S. Schoevaart, Avifaunistische Lijst van het Beatrixpark en de Groene Zoom. Mededelingenblad KNNV Vogelwerkgroep Amsterdam, 1979, nr. 2/3.
- J.J. Bakhuizen, Broedvogelinventarisatie Beatrixpark en Groene Zoom 1984. De Gierzwaluw, 1984, nr. 4.
- Bureau Stadsecologie Amsterdam, Ecologisch advies Zuid-As, rapport nr. 035, november 1995.
- Bureau Stadsecologie Amsterdam, Ecologisch advies Noord/Zuidlijn-Beatrixpark, rapport nr. 048, oktober 1995.
- F.C.S. Warendorf, De natuurwaarde van het Beatrixpark; de rapporten van het bureau Stadsecologie, Nieuwsbrief Vereniging Vrienden van het Beatrixpark, voorjaar 1996, met naschrift J. van Zoest, bureau Stadsecologie.

Excursies

De Vereniging Vrienden van het Beatrixpark organiseert jaarlijks in mei een vogelexcursie door het park. Deelname is gratis en aanmelding vooraf is niet nodig. De excursies beginnen om 6 uur 's ochtends bij de Rosenthalbank. Aankondiging vindt plaats in de door de vereniging uitgegeven nieuwsbrief, op de website www.vriendenbeatrixpark.nl en het informatiepaneel in het park.

¹ Toelichting: Dit artikel van Brander behandelt verschillende parken. Bij elk park wordt de waarnemer genoemd. Daarom staat D. de Jonge, waarnemer van het Beatrixpark, in de tabel genoemd.